

In het werk waarin de wetenschappelijke resultaten van de reis van den Belgischen kroonprins worden beschreven is een topje in Zuid Sumatra afgebeeld, dat een analogen vorm en vegetatie schijnt te bezitten, nl. den G. Serillo ¹⁾. Van de hand van den heer DE VOOGD, die dit topje ook bezocht, zal waarschijnlijk eerlang een opstel hierover in dit tijdschrift verschijnen.

¹⁾ Résultats scientifiques, etc. Introduction par V. VAN STRAELEN (1933), pl. LXIII, fig. 1.

C. G. G. J. VAN STEENIS.

OLIFANTEN IN BORNEO

Toevalligerwijze kwam mij in het Januari-nummer 1933 van De Indische Gids een artikeltje onder de oogen, dat commentaar gaf op H. WITKAMP's: „Het voorkomen van eenige diersoorten in het landschap Koetei”, afgedrukt in De Tropische Natuur van October 1932.

De vraag, of olifanten in Borneo inheemsch dan wel ingevoerd voorkwamen, werd nader belicht door aanhalingen uit geschriften en mededeelingen van verschillende schrijvers en onderzoekers. Geen der gegevens en aanwijzingen konden de deskundigen echter leiden tot een positief antwoord op de vraag: Zijn olifanten in Borneo inheemsch of ingevoerd? Uit de zeer beperkte verspreiding bij aanwezigheid van uitermate geschikt terrein over heel Borneo, won de waarschijnlijkheid van plaatselijke invoer het wel van inheemsch voorkomen.

Gaan wij de bronnen na, waaruit gegevens voor een bepaalde meening zijn te putten, dan zien wij, dat zoowel fossiele resten uit prehistorischen tijd als overleveringen, geschriften, teekeningen en vóórkomen in historischen tijd de grondslagen moeten zijn voor het vestigen van ons oordeel. Aangezien een ernstig paleontologisch onderzoek in Borneo nog niet is ingezet en het onderzoek der aardlagen, ten behoeve van mineralen-exploitatie, geen enkel gegeven heeft opgeleverd ter opklaring van het vraagstuk, dienen wij ons oordeel over het inheemsch voorkomen van olifanten in voorhistorischen tijd op te schorten.

Onze beschouwingen zullen zich daarom bepalen tot een nadere bespreking van de kenbronnen in historischen tijd. De voornaamste kenbron is wel het tegenwoordig zeer beperkt en plaatselijk voorkomen van olifanten in Borneo. Nemen wij voorloopig aan, dat zij nakomelingen zijn van eertijds inheemsche olifanten, dan moet de inschrompeling tot zulk een minimaal aantal wel te wijten zijn aan vernietigende inwerking van plotseling ingetreden of duurzaam gebleken ongunstige bestaansvoorwaarden in Borneo.

De ervaring, sinds onze vestiging in Indië, leerde echter uit berichten van onderzoekers, handelaars en militairen, dat het Borneosche en Sumatraansche oerwoud niet in wezen van elkaar verschilden. Deze wetenschap werd door intensiereering van onze bemoeienis met beide eilanden hoe langer hoe beter getoetst en bevestigd. De bestaansvoorwaarden voor olifanten in Borneo stonden dus volgens de ervaring van ruim 300 jaar, niet langer bij die van olifanten in Sumatra ten achter, welke in staat waren zich in kudden over het heele eiland te handhaven. Zulks in tegenstelling met hun Borneosche soortgenooten, die zich in hetzelfde tijdsverloop niet boven hun catastrophale getalsvermindering hebben kunnen uitwerken.

Deze raadselachtige tegenstrijdigheid leidt vanzelf tot het zoeken naar de mogelijke oorzaken, die, zoo zij aanwezig blijken te zijn, de schijnbare tegenstrijdigheid opheffen. Blijken bij nadere beschouwing die mogelijke oorzaken niet aanwezig te zijn, dan moet de veronderstelling, met inheemsche olifanten in Borneo te maken hebben, onjuist zijn.

Stilstand of teruggang in aantal van in het wild levende inheemsche olifanten kan alleen veroorzaakt worden door:

- 1e. ongunstige verandering van klimaat, bodemgesteldheid en begroeiing;
- 2e. optreden van ziekten dan wel overheerschenden aanwas van vijanden (zoowel van mensch als dier);
- 3e. een combinatie van de factoren onder 1e en 2e.

Ad. 1. Hoewel wij geen absolute zekerheid hebben omtrent klimaat, de bodemgesteldheid en de begroeiing van Borneo van vóór onze komst in Indië, mag uit de gegevens, waarover de meteorologie, geologie, zoölogie en botanie thans beschikken wel als waarschijnlijk worden aangenomen, dat de genoemde factoren, reeds eenige eeuwen vóór onze komst, aan de fauna in Borneo en Sumatra even goede levenskansen boden. Mochten wij ons daarover een te optimistische voorstelling hebben gemaakt, dan weten wij toch zeker, dat die factoren vanaf onze vestiging, dus gedurende ruim 300 jaar, voor de levenskansen van inheemsche olifanten in Borneo en Sumatra even gunstig zijn geweest. Die invloeden kunnen dus de normale voortplanting en verbreiding gedurende de laatste 3 eeuwen niet hebben belemmerd. Dat niettemin hun aantal in Borneo beperkt is gebleven en de verspreiding niet buiten de onmiddellijke omgeving van enkele inheemsche potentatjes is gekomen, pleit niet voor een normale expansie-capaciteit van die inheemsche olifanten. Wel wijst een dergelijke ontwikkeling op verzwakking en degeneratie door gevangenschap en onoordeelkundige verzorging van plaatselijk ingevoerde olifanten.

Evenmin als de overal in Borneo voorkomende rhinocerosen in hun groei en expansie door klimaat, bodemgesteldheid en begroeiing belemmerd zijn, zullen inheemsche olifanten daaraan hun getalsbeperking te wijten hebben. Uit de algemeene verbreiding der rhinocerosen in Borneo blijkt, dat gunstige levensvoorwaarden voor dikhuiden, niettegenstaande meedoogenlooze jacht, aanwezig waren en zijn. Het tegenwoordig nog vrij talrijk voorkomen van inheemsche rhino's is dus in strijd met de veronderstelling, dat de weinige Borneosche olifanten inheemsch zouden zijn.

Ad. 2. Indien wij een vergelijking treffen tusschen de aanwezigheid der hier aangegeven bestaansbelemmeringen voor olifanten in Borneo en in Sumatra, dan blijken de Borneosche olifanten gedurende de laatste eeuwen zeker in het voordeel te zijn geweest boven hun Sumatraansche soortgenooten.

Niet alleen is Borneo grooter dan Sumatra en moeilijker tot in het hart voor menschen doordringbaar, ook de schaarschere bevolking van het grootste eiland onttrekt minder oerwoud aan haar eigenlijke bestemming dan de ondernemendere Sumatranen doen aan hun eiland. De bewegingsvrijheid zoowel als de expansiemogelijkheid voor de Borneosche olifanten is dus grooter dan voor de Sumatraansche; niettemin hebben de Borneosche olifanten een opvallend gebrek aan vitaliteit getoond. Des te merkwaardiger is een dergelijke inertie, indien men constateert, dat de Borneosche rhino's zich onder dezelfde levensomstandigheden niet hebben ontzien het heele eiland tot hun wandelpark te maken.

Vergelijkt men de win- en vernietigingszucht der vijanden van den olifant in Borneo en in Sumatra, dan zien wij, dat zij, individueel, gelijk staan in baatzucht en meedoogenlooze spilzucht. In Borneo is alleen de primitief bewapende mensch gevaarlijk voor den olifant, in Sumatra is de beter bewapende mensch en wellicht ook, in geringe mate, de koningstijger in staat den jongen olifant te achtervolgen en neer te slaan.

Wederom blijkt, dat de Sumatraansche olifant, hoewel hij ook in dit opzicht onder ongunstigere omstandigheden leeft, in staat is zich over heel Sumatra te handhaven, terwijl de Borneosche olifant zich daartegenover een krachtlooze dégénééré toont, ongeschikt om zijn levenskansen te benutten.

Zouden dan wellicht ziekten, die den Sumatraanschen olifant niet kwellen, de oorzaak kunnen zijn van het seniele gedrag der Borneosche soortgenooten? Hiervan is niets bekend, doch zulks lijkt zeer onwaarschijnlijk, daar het niet is aan te nemen, dat die ziekten dan de rhino's in Borneo zouden hebben gespaard. Die rhino's verheugen zich over het geheele eiland nog in blakenden welstand.

De beschouwingen onder dit punt samenvattende blijkt, dat de olifanten in Borneo in tegenstelling met hunne rhino-eilandgenooten en met hunne Sumatraansche soortgenooten gedurende minstens drie eeuwen, een onnatuurlijke onvruchtbaarheid en zwakte hebben vertoond, die sterk afwijkt van de vitaliteit van normale inheemsche dieren.

De veronderstelling, dat de Borneosche olifant inheemsch zou zijn, verliest daardoor hoe langer hoe meer grond.

Ad. 3. Een bespreking van dit punt kan achterwege blijven, daar een eventueele beschouwing geen nieuwe gezichtspunten en (of) andere conclusies zou opleveren dan die, welke reeds onder 1 en 2 vermeld zijn.

Daar de vitaliteit en het gedrag der Borneosche olifanten ons bij nadere beschouwing geen steun hebben kunnen geven voor de veronderstelling, dat zij inheemsch zijn, zullen wij nagaan, of de resteerende kenbronnen het vraagstuk nog beter kunnen belichten.

Wij noemden reeds de bloemlezing van brieven, geschriften, verklaringen van meerendeels vreemdelingen in het Indische Gids-artikel, die de veronderstelling van „inheemsche olifanten” meer onwaarschijnlijk maakt dan steunt. Wij dienen nu ook uitgebreide steekproeven te nemen bij de „inheemsche” bevolking zelve. Immers, het ligt voor de hand, dat de oorspronkelijke bevolking, die zich tot op heden weinig boven den primitieven staat van jager en roofbouwer heeft uitgewerkt, kennis moet hebben gedragen van den opvallenden olifant, indien genoemd dier, „inheemsch”, zijn jachtgebied bevolkt of heeft bevolkt. Al moge de olifant nagenoeg zijn uitgestorven, dan nog zou het beeld van dien imposanten kolos door den primitieven jager in den vorm van overlevering, geschiedenis, rots- of holteekening, versieringsmotief voor houtsnijwerk zijn vastgelegd. Zulke uitingen van volkskunst, meer in het bijzonder van Dajaks in het binnenland, zouden alle onzekerheid omtrent het vraagstuk kunnen opheffen. Overleveringen en volkskunst der kustbewoners missen die waarde, daar zij een mengeling kunnen bevatten van overzeesche en inheemsche werkelijkheid en fantasie.

Gedurende de lange perioden, dat ik als patrouilleerend officier, bestuurder en jager met de primitieve bevolking en het oerwoud van Z. O., Centraal- en N.O. Borneo in nauw contact ben geweest, heb ik bevestiging gezocht voor een fascineerend zinnetje van een oud aardrijkskundeboekje: „In Borneo komen ook olifanten voor”.

Nergens heb ik ooit een aanwijzing in bevestigenden zin, in de bosschen of bij eenige door mij ondervraagde bevolkingsgroep kunnen vinden. Daar langdurig verblijf mij in staat gesteld had verschillende dialecten der Dajaks te verstaan en te spreken, heb ik mijn nieuwsgierigheid trachten te bevredigen bij verscheidene stammen, wonende vanaf de Tidoengsche Landen tot aan Straat Laoet. Ook verscheidene Poenan, van een in talrijke groepen over het heele eiland verspreide jagers- en zwerversstam, die door de andere stammen als jacht- en sneltochtverkenner geraadpleegd worden, hadden nooit een olifant gezien, noch er van gehoord. Zij noch de stammen in Apo-Kajan, die vóór en tijdens onze vestiging geregeld handelstochten naar Serawak en Broenei ondernamen, kenden uit eigen aanschouwing of uit overlevering dieren, die ik hun als olifanten beschreef, voorteekende of op een plaatje toonde. Met de grootste verbazing en ongeloofvigheid waren zij vervuld, toen ik mededeelde, dat die dieren toch in het N. van hun eiland voorkwamen en met den meesten nadruk vertelden zij mij naderhand, dat ik mij wel moest vergissen, daar noch nader door hen ondervraagde Poenan-jagers, noch hun oudste, ervaringrijkste hoofden en bewaarders van overleveringen ooit dergelijke dieren in het bosch hadden gezien of er van hadden gehoord. Wel wisten velen uit eigen ervaring of uit verhalen van het bestaan van den rhinoceros, dien ik waarschijnlijk bedoelde, doch onjuist zou hebben beschreven.

Tot staving van mijn vergissing onthaalde mij de adat-handhaver-geschiedkundige van Long-Nawang (Apo-Kajan) op een uitvoerig relaas van het (legendarisch) ontstaan van den Kenjah-stam, zijn aanwas, onderlinge twisten, volksverhuizingen door N. W. en N. O. Borneo en zijn uiteindelijke dislocatie. De voornaamste dieren en planten uit hun woon- en trekgebied hadden in deze „stamgeschiedenis” hun rol vervuld; de olifant kwam daarin niet voor.

In 1928 te Tandjoeng-Seilor vertoevende, vroeg ik aan een reeds bejaarden pangeran van Boeloengan, die mij als een eertijds hartstochtelijk jager was genoemd, of hij wel eens op olifanten gejaagd had. Ook die persoon meende mij verkeerd verstaan te hebben. Op rhinocerosen had hij wel gejaagd; van olifanten in het wild had hij nooit gehoord, hoewel hij zich vaag uit een verhaal van zijn grootvader herinnerde, dat er „tempoh dahoeloe” eenige door een sultan op de N. W. kust werden gehouden.

De getuigenissen dezer inheemsche zegslieden worden door ons aangehaald om te verduidelijken, dat olifanten, mochten zij inheemsch zijn geweest, niet meer in de herinnering van de tegenwoordig levende bevolking van Centraal- en N. O. Borneo leeft.

Hol- of rotsteekeningen, die van een historisch verleden zouden kunnen getuigen, zijn niet gevonden, terwijl met zekerheid is vastgesteld, dat onder de talloze diermotieven ter versiering van huizen palen, zwaardgevesten en huisraad die van den olifant evenmin voorkomt.

Conclusie. — Na de vooropstelling van het bestaan van een „inheemschen olifant”, zijn wij, speurende naar gegevens en aanwijzingen tot steun van die veronderstelling, steeds aangeland bij vaststaande baken, die van onze aanname afweken. Daar slechts twee gevallen mogelijk zijn: inheemsch of ingevoerd, en n. m. m. geen enkele aanwijzing de invoer uitsluit, moeten wij het laatste alternatief als juist aanvaarden.

In herinnering wordt gebracht, dat wij ons niet konden uitspreken over de mogelijkheid van inheemsche olifanten in prehistorischen tijd.

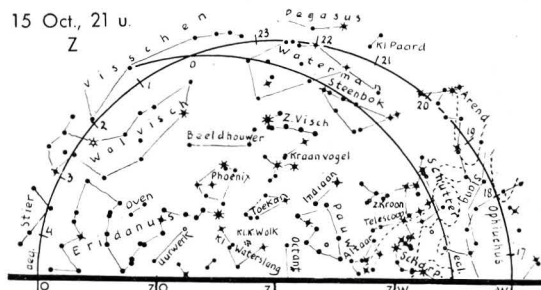
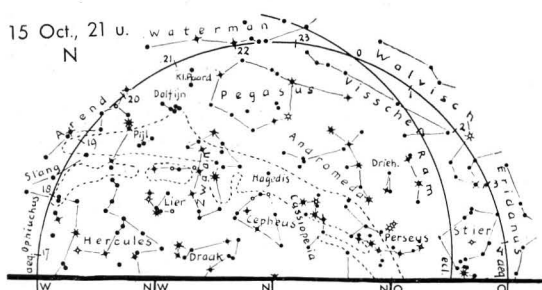
Vreemd blijft echter de conclusie, dat Borneo in historischen tijd geen inheemsche olifanten, maar wel uitheemsche rhinocerossen heeft gehad. (Heeft Java in hetzelfde geval verkeerd?) Spontaan rijst hierdoor de vraag: Welke redenen of oorzaken kunnen de emigratie van olifanten uit het Aziatische vasteland naar Borneo hebben belet, terwijl rhinocerossen daardoor niet afdoende werden belemmerd?

Den Haag.

D. HABBEMA.

Oud-Luit^t. Kolonel O. I. L.

DE STERRENHEMEL IN OCTOBER

De sterrenkaartjes gelden op 1 October te 22 u., op 15 October te 21 u., op 31 October te 20 u., en voorts op

15 Juni 15 Juli 15 Aug. 15 Sept. 15 Oct. 15 Nov.

5 u. 3 u. 1 u. 23 u. 21 u. 19 u.

DE MAAN. — N. M. 8 Oct.; E. K. 16 Oct.; V. M. 22 Oct.; L. K. 30 Oct.

DE PLANETEN. — MERCURIUS is nog avondster, bereikt op 10 October de grootste elongatie (onder 19 u. 18 m.) en nadert daarna weer tot de zon.

VENUS, ochtendster, komt eerst na 5 uur op en is op het einde der maand niet meer zichtbaar.

MARS (R.K. 10.1) komt in het begin der maand te 2 u. 54 m. op, op het einde te 2 u. 3 m. Mars passeert op 15 October dicht langs Regulus, de helderste ster van de Leeuw.

JUPITER komt op den 27sten in conjunctie met de zon en is dus onzichtbaar.

SATURNUS (R.K. 21.6) is in den voornacht in de Waterman zichtbaar (ondergang 3 u. op den eersten, 1 u. op den 31sten).

S. W. VISSER.

KORTE MEDEDEELINGEN.

Lijst van inlandsche diernamen. — In 1876 werd door den officier van Gezondheid van het Nederlandsch-Indische Leger G. J. FILET uitgegeven het Plantkundig Woordenboek voor Nederlandsch-Indië. Hiervan verscheen in 1888 een tweede vermeerderde en verbeterde druk, die later vervangen werd door het alom bekende, Nieuw Plantkundig Woordenboek voor Nederlandsch-Indië door F.S.A. DE CLERCQ en Dr M. GRESHOFF. Nog steeds is niet aangevuld de leemte van een soortgelijke naamlijst op het gebied der fauna, hoewel verschillende personen zich met het plan hebben bezig gehouden en zelfs begonnen zijn aantekeningen te maken.

De heer Dr EDW. JACOBSON (Bandoeng, Ghyselsweg 6) en ondergeteekende hebben nu het plan opgevat te trachten tot de uitgave van een dergelijk werk te geraken. Het is daartoe in de eerste plaats noodig, zooveel mogelijk gegevens uit de literatuur te verzamelen, maar bovendien zouden zij gaarne de medewerking willen hebben van allen, die belangstellen in het tot standkomen van een dergelijke uitgave. Alle mededeelingen van inlandsche diernamen, met vermelding van den latijnschen naam, van het gebied en van de taal, waarin deze naam voorkomt, zullen daarom onder veel dank worden aanvaard. Elke opgave kan van beteekenis zijn, vooral ook om reeds bekende of onduidelijke benamingen te verifiëren. Wanneer allen, die daartoe in staat en in de gelegenheid zijn, hulp zouden willen verleenen, dan kunnen vele benamingen verzameld worden en zal de kans van slagen om een betrouwbare gids voor inlandsche diernamen te verkrijgen ten zeerste vergroot worden.

Dr H. D. TJEENK WILLINK,

Bilthoven, Soestdijksche weg 220 Zuid.